Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB



BROJ 8. KOLOVOZ 1939. GOD. VII.

Izlazi mjesečno. – Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA

BROJ 8. GOD. VII. KOLOVOZ 1939.

Ing. Ferdo Šega:

ČUVAJMO ŠUMSKE PERIVOJE GRADA ZAGREBA

Grad Zagreb uživa i daleko izvan naše hrvatske domovine lijep glas zbog svoje okoline. Pored ostalih kulturnih vrednota i prirodnih krasota grada Zagreba, taj lijepi glas dolazi ponajviše zbog šuma, koje se prostiru na sjevernoj strani Zagreba, te ga sa te strane obuhvataju kao okvir jedne vrijedne i umjetničke slike. Tuškanac počinje skoro u središtu grada, te na prvi korak ugodno iznenađuje nas i svakog stranca. Ta šuma perivoj daje doista gradu Zagrebu naročitu ljepotu i draž.

Na daleko nema grada, koji bi se mogao pohvaliti ljepotom okoline kao naš grad Zagreb. Na žalost uprave grada Zagreba toj velikoj važnosti perivoj šuma nisu do sada poklanjale u dovoljnoj mjeri potrebne pažnje i brige, što ćemo pobliže izložiti. Grad Zagreb u svojoj prošlosti nije vodio nikakove šumske politike, bilo to u pitanju proširenja područja šuma, bilo u pitanju obnove i uređenja perivoj šuma, kao i strogog nadzora nad privatnim šumama na području grada Zagreba. Po sudu stručnjaka nijesu šume perivoji po elementima njihova sastava najbolji. To su izdanačke šume iz panja hrasta i graba od više generacija starosti, čija su stabla kratka, što se vidi po tom da se odnosna stabla sve više suše i propadaju, a osim toga ih u sve većoj mjeri i vjetar ruši, jer im je korjenje slabo i trulo. Proces sušenja starih stabala iz panja, napreduje brzim tempom, što zabrinjuje svakog prijatelja grada Zagreba. Šume grada Zagreba ne pružaju sliku stručno njegovanih šuma. One su izvod stvaranja slobodne prirode. A budući priroda nije vezana za nikoje ljudske zakone i naredbe, to ona stvara bez reda i sistema, naše gradske perivoj šume ne pružaju sliku pravilno uzraslih i valjano njegovanih šuma. Na mjesto porušenog starog stabla ne može se uzgojiti mlado stablo, jer je njegova okolišna površina i suviše malena, te ju okolišna stabla zasjenjuju. Osim toga ne može se na mjestu jednog stabla uzgojiti novo, jer takovo neobuzdana mladež gazi i čupa.

Potrebne su dakle veće površine na kojima bi se mogle obnoviti stare šumske površine, koje treba ograditi žičanom ogradom.

Gradske perivoj šume morale bi po svom sastavu i izgledu biti najbolje u našoj domovini, kao što su gradske šume velikih gradova u zapadnoj Evropi. U svrhu valjanog podizanja i obnove gradskih perivoj šuma treba da gradska uprava iskoristi suradnju naših šumarskih stručnjaka, koji su nosioci šumarske nauke na Šumarskom fakultetu hrvatskog sveučilišta. Tu potrebnu stručnu saradnju imala je gradska uprava od god. 1933. do konca 1938. Uspjesi toga stručnog rada su veoma vidljivi, kako ih u kratko navađam: Pošumljeno je više čistina, sve u površini od 5 jutara sa borom, hrastom, bukvom, brezom, jelom, arišem i dr. te na to utrošeno 23.000 sadnica, a osim toga još pol vagona žira. Izrađene su 22 nove pješačke staze blagog uspona sve u duljini od 7.000 m. Podignuto 6 drvenih mostova, 8 stubišta sa 620 stepenica, 50 novih klupa, više ograda sve u duljini od 2.750 m, te je u tu svrhu utrošeno bodljikave žice više od 10.000 m, 350 drvenih brana u potocima i jarugama. Prorеđivana su dva puta mlade šumske sastojine u Kraljevcu, Jelenovcu i Ksaveru, te tom zgodom pogodovano je hrastu iz sjemena.

Potrebno drvo u tu svrhu dobiveno je od starih suhih hrastova porušenih stabala, kao i iz stabala koja su se morala izvaditi iz šumsko uzgojnih obzira.

Taj uspješni stručni rad na obnovi i uređenju perivoj šuma prekinut je, koncem prošle godine, te uprava gradskih perivoj šuma predana u dužnost gradske vrtlarije. U javnoj štampi se o toj promjeni piše i govori, te iznosi mišljenje, da to riješenje nije najsretnije, jer uprava gradske vrtlarije ima široko polje rada na svom vrtlarskom poslu, a osim toga ta uprava za obnovu i uređenje gradskih perivoj šuma nema potrebne stručne kvalifikacije.

Bez obzira na taj sud javnosti naše »Društvo Zagrepčana« vođeno željom i brigom oko kulturnog napretka grada Zagreba smatra svojom prvom dužnosti da svrati pažnju na hitnu potrebu valjane stručne uprave u perivoj šumama, kao i strogog nadzora u privatnim šumama na području grada. U gradskim perivoj šumama mora se u prvom redu zadržati prirodni izgled šume, te unapređivati one vrste drveća, koje su naše i koje sada rastu u tim šumama. Odnosne vrste drveća mogu se razdijeliti u dvije grupe: glavnu i nuzgrednu. Među glavne vrste ubrajaju se hrast, bukva i grab, u nižim zaklonjenim predjelima korisni pitomi kostanj, a u nuzgrednu razno drugo drveće i grmlje, koje raste ispod krošnji rečenih glavnih vrsti drveća. Od tih glavnih vrsti drveća je najvažniji hrast, koji je najugledniji i najvrijedniji predstavnik naših šuma. Njegova visoka vrijednost poznata je izvan granica naše domovine, dok je u historijskom razvitku našega naroda u materijalnom pogledu hrast od davnine do danas igrao vidnu

ulogu. Radi visoke starosti i tvrdoće drveta hrast je uvijek bio znak snage i moći. Zbog tih odlika, kao i zbog toga što hrast među našim drvećem doživi najveću fizičku starost, predočuje on najvrijedniji elemenat gradskih perivoj šuma, pa mu se stoga na sve moguće načine mora pogodovati. U tu svrhu valja pomagati iz sjemena uzrasla stabla u njihovu razvoju, bilo da se uz njega stojeći grab ili drugo drveće odsječe, bilo da se ovima postepeno krešu grane, koje hrast priječe u njegovu slobodnu razvoju. Svako iz sjemena uzraslo hrastovo stablo u perivoj šumama ima se individualno prosuđivati, te upotrebiti sve moguće mjere da se takovo stablo što sigurnije odgoji. Tankom hrastovom stablu iz sjemena treba dati prednost pred mnogo debljim stablom iz panja, koja su redovito šuplja, kratka, kriva i niske fizičke starosti. Tu pažnju prema hrastu potrebno je provađati zbog toga što hrast u okolini grada Zagreba nalazi najbolje uslove svog razvoja, odnosno što hrastova stabla iz sjemena mogu ovdje doživiti veliku starost, kako se to među ostalima vidi na ogromnim hrastovima stablima u Maksimiru i u šumi Sofijin put, gdje ih ima starih preko 600 godina, kako sam se svojedobno u Maksimiru sam stvarno osvjedočio.

Po šumi pravilno razdijeljena hrastova stabla izrasla iz sjemena treba da sačinjavaju $^{3}/_{4}$ dok bukva treba zapremati tek $^{1}/_{4}$ svih stabala po jedinici površine. Te dvije naše glavne vrste drveća poželjne su u tom omjeru u svim našim šumama uopće, a u gradskim perivoj šumama napose. U toj kompoziciji one predočuju najgornju etažu krošanja stabala perivoj šuma, srednju etažu treba činiti grab, čija normalna visina iznosi jedva $^{2}/_{3}$ hrasta i bukve, te najposlije najnižu etažu treba da čini mlađe drveće i razno šumsko grmlje.

U takovoj kompoziciji spomenutih vrsti drveća postići će se u perivoj šumama normalan izgled prirodne šume, koja će u vrućem ljetu dati ugodni debeli hlad, a to je glavna svrha perivoj šuma. Osim toga će se na taj način sačuvati i svježina tla, jer je tlo prvotni činitelj za dobro rastenje šuma. Uporedo time nestati će uzroka puzanja tla, koja se pojava nažalost opaža na mnogim mjestima na području grada Zagreba. Pored hrasta, bukve i graba u perivoj šumama valja uzgajati još lipu, brezu i javor. Te vrsti drveća treba uzgajati uz puteve, naročitu pažnju treba pokloniti uzgoju lipe zbog njenog mirisa i dobra cvata, kao i dobrog hlada, breza je zbog svoje bijele kore vrlo podesna za perivoj šume, a osim toga još i zbog toga što podnosi i najveću studen. Napominje se da jasen, jablan, bagrem i gledičija nisu podnesne vrsti drveća za perivoj šume. Iznimku čini od toga topola trepetljika, koja zbog svog vječno gibajućeg srebrenog lišća privlači na sebe pažnju šetajuće publike.

Četinjavo drveće, osim crnog bora i amerikanskog bora, ne spada u perivoj šume. Smreku u gradske perivoj šume unesli su u prošlosti gradski vrtlari. Ona na području grada Zagreba slabo raste, izuzevši donekle dolinu

Sofijinog puta. Smreka je drvo visokih planina koja traže mnogo vlage u tlu i zraku. Upravo taj eksperimenat sa smrekom najbolji je dokaz zato da gradski vrtlari ne mogu upravljati i raditi na obnovi perivoj šuma, jer ne poznaju biologije šumskog drveća i zakona njihova raštenja. Još manje oni imaju stručno tehničkog znanja oko podizanja brana u potocima i jarugama, koje su neophodno potrebne i treba ih neprekidno podizati i obnavljati. Mnoge, od prije podignutih 350 brana, danas se ruše i propadaju. Brane u potocima i jarugama osiguravaju sigurnost tla, jer zaustavljaju ogromne količine zemlje, lišće i granje, da ih voda ne nosi u gradske kanale.

Na hrastovim stablima u perivoj šumama ima mnogo imele i suhih grana. Imela je veliki nametnik, koji u jakoj mjeri crpi sokove zdravih hrastovih stabala i postepeno slabi njihovu životnu snagu i otpornost. Suhe grane su leglo truleži, koja izvana prodire u unutrašnjost stabla, te tako slabi njegovu životnu otpornost. Upravo je teško razumjeti da se prije na suzbijanju nametnika imele nije ništa radilo na području grada, te da su voćke i hrastova stabla sa imelom u tolikoj mjeri napadnuta kao i u kojem najzabitnijem selu. Ta nepažnja i bezbrižnost na suzbijanju biljnih štetočina u velikoj mjeri umanjuje prestiž Zagreba u očima kulturnog stranca.

Osim gore istaknutih glavnih zastupnika naše flore u perivoj šumama, treba pokloniti potrebnu pažnju i nekim zastupnicima naše faune. To su u prvom redu ptice pjevačice, sitna divljač, kao zec, trčke, fazan i dr. U tu svrhu treba tamaniti njihove neprijatelje vrane, svrake, lasice, tvorce, vjeverice a i previše razmnožene mačke. Ptice grabilice gnijezde se i nesmetano živu po stablima u okolišnim šumama i u perivojima usred grada. Ima slučajeva da svrake čak i po drvoredima u sredini grada podižu svoja gnijezda. Poznato je da preko zime velika jata vrana pred večer prelijeću preko cijelog grada u Tuškanac, gdje na hrastovim stablima prespavaju, podižući jutrom i večerom veliku dreku kvar kvar kvar... U dužnost ispravne šumske uprave spada da ove opasne neprijatelje ptica i sitne divljači tamani kako se to čini u svim naprednim krajevima.

Iz svega gore izloženog izlazi da u šumama perivojima ima mnogo stručnog rada, kojeg sa uspjehom mogu izvoditi samo priznati i vrsni šumarski stručnjaci. Novom odlukom gradske uprave da sa perivoj šumama upravlja vrtlarija postizava se to, da će nastupiti zastoj u pravcu valjane uprave i obnove perivoj šuma. Iz toga će se roditi velika šteta, jer je šuma živo biće koje se neprekidno razvija i obnavlja. Ona potrebuje neprekidnu, valjanu stručnu njegu i dobro čuvanje. U ritmu stvaranja šuma ne poznaje razdoblja mirovanja. U šumskoj produkciji nema kompromisa.

Nakon ovih glavnih šumsko uzgojnih pogleda, kao i napomena glede čuvanja proizvodne snage tla pomoću brana u potocima i jarugama, koji se radovi imaju neprekidno primjenjivati u perivoj šumama, treba nam još nešto reći o stanju privatnih šuma na području grada Zagreba.

Privatne šume najbolje potvrđuju napred istaknutu činjenicu da se u prošlosti nije vodila nikakva šumska politika na području grada Zagreba. Razni špekulanti došli su do mnogih šumskih kompleksa takoreći uz bescijenu. Šumska zemljišta su rasparcelirana na gradilišta, često na najstrmijim položajima, gdje se u šumu nikako ne bi smjelo dirati. Oko podignutih novih građevina preostala hrastova stabla se suše i sa svojim suhim granama strše u visinu kao protest protiv ljudske lakomnosti. Ta stabla su pokrivena debelim slojem zemlje i tako prekinuta normalna veza između dubine korjenja i površine zemlje, da zrak ne može dovesti do korjenja, da pomaže proces raznih bakterija, koje na žilju i korjenju žive i pomažu stvarati hranu za šumska drveta. Lakomost čovjeka i neznanje tih prirodnih zakona za rastenje šumskih stabala, jest glavni uzrok propadanju mnogih lijepih grupa hrastovih stabala na teritoriju grada Zagreba (na pr. Gvozd u Tuškancu).

Osim gore izloženog ističemo i to, da se u najnovije vrijeme privatne šume na teritoriju grada Zagreba bezobzirno sjeku i u raznu trgovačku robu izrađuju. Tako je n. pr. »Hrvatski Radiša« god. 1935. na Vrhovcu golom sječom posjekao veliki dio svoje šume, a time u susjednoj gradskoj šumi prouzrokovao velike štete, jer je ona sa jugozapadne strane izložena štetnom utjecaju sunca. Poslije sječe šume nastupilo je tamo vidljivo puzanje tla, a nastale su velike vododerine koje tamo prouzročuju štetu. Vrijedno je spomenuti da je izrađeno ogrjevno drvo od svih spomenutih vlasnika siromašno pučanstvo po noći pokralo. Direktna korist vlasnika šuma je vrlo malena, dok je šteta za općenitost vrlo velika. Ta bezobzirna sječa šuma na području grada Zagreba mora svakoga od nas jako zabrinuti. Kako se vidi u privatnim šumama na području grada Zagreba ne posvećuje se potrebna pažnja oko njihova čuvanja i gospodarenja. Tu i tamo može se viditi kako vlasnici bez ičije prethodne dozvole svoje šume krče i u vrtove pretvaraju. Dešava se i to, da se takova krčenja vrše na apsolutno šumskom zemljištu t. j. na zemljištu koje je obzirom na strme svoje položaje jedino sposobno za šumsku kulturu. Da je u istinu takovo krčenje za općenitost štetno, a za vlasnika bezkorisno može se vidjeti po vododerima na iskrčenim zemljištima. Sječa stabala u privatnim šumama vrši se također bez prethodne dozvole i bez ikakvog stručnog obzira. Na uzgojnu stranu se ne posvećuje u privatnim šumama gotovo nikakova pažnja. Zbog toga su one rijetke a tlo im je obraslo šikarjem i raznim korovom. Mnoge od njih pružaju stoga izgled posve zapuštenih selskih šuma. O raznim veoma potrebnim uzgojnim mjerama, koje bi trebalo provađati u privatnim šumama, nitko ne vodi računa. U mnogim privatnim šumama sabire se iz godine u godinu listinac, taj prirodni šumski gnoj. Neki vlasnici šuma sabiru listinac i prodavaju ga. Sabiranje listinca slabi proizvodnu snagu šumskog tla. Tlo na taj način postaje zbito i po njemu rastu mahovine. Kroz tvrdu koru tla

obraslog mahovinom ne može voda prodrijeti do žilja drveća. Ne može mu ona prema tomu donijeti potrebnu hranu, koja se u glavnom stvara od otpalog lišća. Posljedica je toga postepeno propadanje šumskog drveća, a to se redovno opaža po suhim vrhovima starijih stabala.

U privatnim šumama na teritoriju grada Zagreba osim neposrednih koristi, koje iz njih vlasnici dobivaju, postoje u jačoj mjeri posredne koristi koje su od velike vrijednosti za gradjanstvo grada Zagreba. Budući da se gotovo sve šume na području grada Zagreba nalaze na zemljištima, koja su izložena odronjavanju, ispiranju i klizanju, i jer one u glavnome dolaze na strmim padinama, koje su jedino sposobne za trajnu šumsku kulturu, potrebno je da se nad ovim šumama vrši naročit javni nadzor. Krčenjem i pustošenjem takovih šuma ugrožavaju se interesi općenitosti. Nastaju uslijed toga vododerine, popuzine, dolazi do jačeg izražaja šteta od poplava, ugrožavaju se tehničke naprave itd.

Osim toga naročiti stručni nadzor nad šumama uslovljuje i njihova neposredna blizina pokraj grada Zagreba. Već time dobivaju ove šume izuzetno značenje od sličnih privatnih šuma, koje su udaljene od glavnih kulturnih centara.

Iz gore spomenutih razloga gube šume na teritoriju grada Zagreba značenje prirodnih šuma t. j. takovih šuma, koje vlasniku daju u punoj mjeri materijalne koristi. One naprotiv dobivaju značenje perivoj šuma, koje imaju služiti sasma drugim, za općenitost vrlo važnim svrhama.

Trajno uzdržavanje šuma u blizini grada premašuje sile pojedinca vlasnika šuma. To u prvom redu spada u dužnost uprave svakog većeg grada. Novi način života u gradovima traži da uprava grada osigurava i podržava što veće površine slobodnog tla, a u prvom redu šuma, koje moraju biti pristupačne stanovništvu grada.

Šume vrše veliki uticaj na građanstvo grada u fizičkom i psihičkom pogledu. Zbog toga kao i zbog socijalnih obzira ne može se dozvoliti da privatni vlasnici svoje šume po volji i neograničeno iskorišćuju. Kod prosuđivanja toga pitanja mora na prvo mjesto doći interes općenitosti, a tek na drugo mjesto dolazi interes pojedinca vlasnika šume.

Gospodarenje u privatnim šumama na području grada Zagreba treba što prije dovesti u sklad sa normama zakona o šumama. Prema tim normama ne smije se u privatnim šumama vršiti krčenje bez prethodne dozvole vlasti, ne smije se voditi samovolja a sječa bez stručne doznake i ne smije se u njima sakupljati listinac. Mlade se šume moraju stručno njegovati, jer se samo tako mogu iz njih uzgojiti vrijedne šume, koje će biti od koristi kako za vlasnika tako i za općenitost.

Budući da privatne šume na području grada treba da sačinjavaju sa gradskim perivoj šumama jednu cjelinu, to je neophodno potrebno da se u tim šumama vodi jedinstveno šumsko perivojno gospodarenje.

Čuvanje i podizanje novih perivoj šuma na teritoriju grada Zagreba postalo je narodna obaveza, jednako tako kao što je obveza podizanje škola, sanatorija i drugih korisnih kulturnih ustanova našem građanstvu.

Stjepan Stigler, gradski senator: *(Nastavak)*

GRAD ZAGREB I NJEGOVA KOMUNALNA POLITIKA

2. Čehoslovačka — Prag.

U gradu Pragu Tržni otsjek posebno je odjeljenje gradskog poglavarstva, kojemu stoji na čelu kao poglavar po struci pravnik. Ured sam nalazi se uz zgradu gradske tržnice Rytirska ul. 10, Prag I., a organizovan je tako, da su u tome odjeljenju dodjeljeni kao stručni referenti uz pravno-konceptne činovnike, inženjeri kemije, veterinari i inženjeri građevinske struke. Izim toga imade i izobraženih tržnih nadzornika, koji ali vrše više policijski nadzor nad radom na tržištima, dok nadzor nad živežnim namirnicama vrše kemičari i veterinari. Tržni otsjek tamo ubire i sve takse i ima za to posebno odjeljenje.

Grad Prag nema mnogo zidanih tržnica nego se prodaja živežnih namirnica odvija većinom na trgovima i ulicama, kao i kod nas. Najstarija tržnica uz zgradu tržnog otsjeka potiče iz g. 1897, te dakako nije moderno uređena. Prodaja na veliko isto se vrši na otvorenom trgu i grad Prag nema tržnice za prodaju živežnih namirnica na veliko. Izrađuju se projekti u tržnom otsjeku, ali prema izjavi tamošnjih stručnjaka ne će se moći u dogledno vrijeme pristupiti izgradnji unatoč toga što su sve predradnje već gotovo dovršene, jer manjkaju potrebita novčana sretstva.

Godine 1931. dana 26. rujna predana je prometu nova moderno sagrađena tržnica takozvana »Potravinova tržnice — Hlavniho mesta Prahy« koja je sagrađena na Žižkovu na Podebradova Třída. Ova Žižkovska tržnica je kombinacija tržnice sa tržištem, koje se nalazi u neposrednoj vezi s njom. Izgrađena je na način da su na tržištu također podignuti objekti, prizemni lokali u kojima se prodaju živežne namirnice, ali uz to imade i prodaju galanterije i razne druge sitnarske robe. Cjelokupna izgrađena ploha iznosi 3.340.45 m². Unutar same tržnice izgrađeni su boxovi za mesare, za mlječne proizvode i za voće i povrće, te imade takovih boxova oko 69. Tržnica imade i hladionice sa 57 komora i plohom od 266.35 m². Komore su hlađene do +1 — +3° C. Tržnica je providena dakako svim modernim napravama, električnom ventilacijom, toplom vodom. Vanjsko tržište imade 116 pro-

davaonica za raznu robu, ali samo gradnja ovih vanjskih boxova nije zgodno provedena, jer su prostori između pojedinih prizemnih lokala preuski, pak kod prometa postoji velika gužva i to iz razloga, jer, kako slika prikazuje (vidi sliku) prodavači stavljaju i izvan samih prodavaonica robu na santo dozvoljava. U tržnici imade i posebno odjeljenje za prodaju riba sa propisnim bazenima kao što je i izgrađena i naša tržnica.

Kako napred spomenusmo kontrolu nad živežnim namirnicama vrše po lokalima i trgovima te tržnicama organi tržnog otsjeka, veterinari, kemičari, a i tržni nadzornici-komesari. Tehnički (građevni) odio tržnoga otsjeka vrši tehnički nadzor nad tržnicama i njihovim postrojenjem, hladionicama, — izrađuje projekte za novu zgradu tržnice na veliko, koja bi se imala kako je napred spomenuto izgraditi. Vrijedno je spomenuti, da se osim za ovu veliku tržnicu nalaze u izradbi i projekti za novo moderno tržište na slobodnom prostoru i to u formi blokova sa četiri prodavaonice u jednom bloku (potpuno jednaki sistem kao što je i bečko Floridsdorfsko tržište), a koje tržište bi se imalo urediti na Tylovo namesti, gdje se sada nalazi otvoreno tržište živežnih namirnica.

Grad Prag imade u sklopu tržnog otsjeka svoj vlastiti kemijski laboratorij. Sam laboratorij imade krasne velike, svijetle i zračne prostorije, lijepi mobilijar, a laboratorij snabdjeven je svim mogućim aparaturama, najnovijim tekovinama moderne tehnike. U laboratoriju rade samo kemičari, koji vrše pregled sviju živežnih namirnica i predmeta koji služe općoj upotrebi.

U gradu Pragu imadu na preradbu, prodaju mlijeka i mlječnih proizvoda pravo samo koncesionirana mljekarska poduzeća. Seljacima je zabranjeno prodavati mlijeko i mlječne proizvode po trgovima i kućama. Mlijeko i mlječne proizvode raspačavaju jedino mljekarska poduzeća, i zadruge (dakako i seljačke), koje imaju mnogo prodavaonica po gradu. Interesirali smo se, da li su ove prodavaonice rajonirane, kako mi mislimo da bi trebalo u gradu Zagrebu uvesti. Rečeno nam je, da se i kod njih opazila potreba takovoga rajon-sistema i o tom se rade sve pripreme, kako bi se donio ovakav propis za grad Prag. Koliko smo mogli saznati, seljaci primaju od mljekarskih poduzeća i zadruga naplatu od 90 helera za 1 litru mlijeka. Velemljekare daju prodavačima mlijeko po 1.35 Kč. a mlijeko plaćaju konzumenti sa Kč. 1.50. Mlijeko se ne smije prodavati ni skuplje niti jeftinije nego što je vlast odredila cijenu.

Prigodom pregleda raznih otvorenih tržišta moglo se konstatovati da na svim tržištima ne vlada red i čistoća. Izgleda da je to ipak posljedica toga što tržni nadzornici nisu isključivo nadzornici za pregled živeža i održavanje reda, nego da su više administrativno-policijski činovnici, a sam nadzor vrše veterinari, kojih po svoj prilici imade premalen broj, pa tako

izgleda da su tržišta — više-manje prepuštena samovolji prodavača. To nam je potvrdio i sam poglavar ureda, pa je namjera da se čitavo ovo pitanje rekonstruira i postavi na druge temelje. Kako se grad Prag sve to više razvija, to je dakako jedna od glavnih svrha tržne politike da se svi ovi manjci što prije uklone. Stoga i rade na projektima sagrađenja jedne nove velike moderne tržnice na otoku rijeke Vltave, koja bi ali izgradnja iziskivala prema aproksimativnim troškovima cca. 160,000.000.— Kč. Dakako, da na novčanom pitanju riješenja ovog pitanja zapinje. Isto tako zapazili smo da se po ulicama mnogo prodaje i tržna uprava imade mnogo borbe da se ovo zlo — nelegalna prodaja po ulicama — ukloni. No socijalni momenti igraju i ondje veliku ulogu, pa to možda s pravom, a možda i sa nepravom pogoduje nelegalnom radu, protiv koga se i ondje kao i kod nas — legalni trgovci i privrednici bune.

U pogledu kvalitete robe svih živežnih namirnica istaknuti je da je roba kvalitetno prvorazredna, a cijene koliko smo mogli ustanoviti nisu pretjerane. Tamošnji privrednici, trgovci i ostali prodavači sami paze na to da pučanstvu grada Praga pružaju prvoklasnu a jeftinu hranu. Dakako, da i vlast imade kod toga udjela pa se cijene kontroliraju i izdaju prema tomu po potrebi i shodne odredbe.

Kako će se prilike razvijati sada kada je Čehoslovačka prestala biti samostalnom državom pokazat će vrijeme.

3. Njemačka.

a) Berlin.

Već sam put od čehoslovačke granice preko Saske do glavnog grada III. Reicha — Berlina, pokazuje nam, koliko uzorno je uređena ova zemlja, naročito u pogledu narodnog gospodarstva. Vidi se da je snabdjevena sa svim modernim napravama, za što bolje i uspješnije iskorišćivanje tla. Zemljoposjedi su idealno razdjeljeni jedni od drugih, međe ravne linije; zemlja zasijana je svime što je potrebno za ljudsku i stočnu hranu. Blago po poljima veoma lijepo i dobro timareno. Dakako, da je to sve potrebno, kad se pomisli koliko je brojan njemački narod. Naročitu brigu vrše i u pogledu obrazovanja poljoprivrednog čovjeka, koji imade škole i to stručne za gotovo sve grane narodnog gospodarstva, pa dakako, da onda i rezultati mogu biti povoljniji. Naročito ističemo mljekarske škole u kojima se i seljak, a i onaj koji se kani kao proizvađač mlijeka i mliječnih proizvoda baviti tom granom privrede, nalazi u mljekarskim školama sve ono što je potrebno, da postane u tom pogledu dobar privrednik i koristan član narodne zajednice.

Zadruge, produktivne su na velikom stupnju i one su glavna veza između sela i gradova, jer seljaci sami gotovo i ne dolaze u velike gradove

da tamo prodaju svoje produkte, nego se čitavi taj promet vrši preko zadruga i inih ustanova, koje se brinu oko aprovizacije njemačkih gradova. Dakako, da državne vlasti sa svim svojim organizacionim aparatima idu do krajnjih granica mogućnosti u susret privatnoj inicijativi i tako se zajednički vrši po narod jedan koristan posao. Željeznički podvozi za transport živežnih namirnica radi specijalne tarife također veoma pogoduju jeftinim cijenama živežnih namirnica. Isto tako i gradovi, — samoupravne jedinice — čine svoju nacionalnu dužnost i podižu ustanove, koje se imadu naročito brinuti za pravilnu ishranu pučanstva. Podižu se tržnice, uređuju se laboratoriji, ne žali se troškova za sve moderne naprave, samo kako bi se čovjeku koristilo! I sami proizvađači i privrednici, prodavači i trgovci, znadu vršiti svoje dužnosti a to je jedna od velikih odlika njemačkog naroda, koju smo mogli zapaziti u svim gradovima koje smo obišli. Autodisciplina je jedan veliki koeficient u pitanjima normalizacije sviju odnosa, a naročito je to važno kod jednog velikog grada.

Grad Berlin sam na petom je mjestu po veličini svjetskih gradova. Imade površinu 883.6 km². Po broju stanovništva Berlin je treći grad na svijetu, te imade prema popisu pučanstva u god. 1938. oko 5,000.000 stanovnika. Godine 1937. proslavio je grad Berlin svoju 700-godišnjicu opstanka.

Na samom gradskom području posvećuje se naročita pažnja poljoprivredi, pa je tako obrađene zemlje cca. 30.567 h. ili 35% čitavog gradskog područja. Dakako, da se osobito pazi na produkciju povrća i voća, kojega naravski jedan milijunski grad najviše treba za svoje stanovništvo. Samoga povrća zasađeno je na površini od 2.826 h. I gradska općina grada Berlina imade također svoja 22 vlastita gospodarstva pa obrađuje 20.745.12 h. Prema tome i sama doprinosi veliki obol u ishrani građana. Izim toga imade i vlastita mljekarska poduzeća. Produkcija sa gradskih mljekara iznosi količinu cca 8.5 milijuna litara mlijeka. U ljetu 1938. imao je grad Berlin raznih voćaka oko 2,900.000 stabala. Od ovih najviše jabuka, koje su urodile sa 14.249 tona, krušaka 7.745 tona, šljiva 6.992 tona, trešanja 5,000.000 tona, bresaka oko 2,170.000 tona. I stočarstvu posvećuje se velika pažnja. Na području grada Berlina imade cca 20.404 goveda, od toga 17.441 krava, svinja 28.831, ovaca 3.329, koza 5.776, kunića 229.435, peradi 1,050.913. Pčelarstvo, koje se također u velike goji je imalo oko 7.445 košnica.

Grad Berlin imade oko 12.000 radnja za prodaju i promet živežnih namirnica u kojima je uposleno preko 86.000 namještenika. Ugostiteljskih radnja imade 15.447, sa preko 57.000 namještenika. Čitavim ovim prometom ravna u gradu Berlinu tržni odio gradske uprave, koji imade u raznim kotarevima grada svoje otsjeke. Ipak čitava tržna politika vodi se centralno sa jednoga mjesta. Poglavar toga odjela je pravnik koji stoji na čelu

»Hauptmarktverwaltunga« i koji u svom radu ima pridjeljene sve stručne organe, koji su potrebni da se sprovodi dobra organizacija i planski rad.

Tržni odio upravlja slijedećim ustanovama:

1) Gradske tržnice jedna za prodaju na veliko na Aleksanderplatzu zatim zidane tržnice za prodaju na veliko i malo, zajedno kombinirano 7 tržnica za prodaju na malo i jednu veleprodavaonicu mesa. Ukupna površina sviju navedenih tržnica i veleprodavaone mesa iznosi 82.270 km², od toga otpada na sama prodajna mjesta 63.538 km², na skladišta 23.441 km² a na hladionice koje su u vezi sa navedenim tržnicama površina 6.991 km². U tim gradskim tržnicama prodaje živežne namirnice 3.416 veletrgovaca i 2.560 sitnih trgovaca sa stalnim mjestima. Po vrstama imade prodavača mesnih proizvoda i mesa 1.163 na veliko i 634 na malo; 1.214 prodavača voća i povrća na veliko, od 488 na malo; 95 prodavača riba na veliko, 337 na malo; prodavača kolonijalne robe na veliko 6, na malo 224; cvijeća 679 prodavača na veliko, 110 na malo; prodavača tekstilne robe na malo 488. Navedeni prodaju u gore navedenim tržnicama stalno u zidanim boxovima odnosno postavljenim napravama.

Izim zidanih tržišta imade i grad Berlin i otvorenih tržišta u raznim dijelovima grada i to na javnim trgovima 80, a na privatnim zemljištima 88. Stalnih mjesta imade na tim trgovima za prodavače dodjeljenih 11.153, a na privatnim 9.056. Privatna tržišta su dozvoljena od starine i tu je dakako velika borba gradske uprave, da se ovo zlo iskorijeni što dakako, obzirom na stečena prava, ide veoma teško. Prema mišljenju tamošnjih stručnjaka ova privatna tržišta su veoma nezgodna i to poglavito radi otežavanja provedbe kontrole živežnih namirnica.

Prikazat ćemo u kratkim crtama promet živežnih namirnica. Čitava količina potroška mesa u godini 1938. iznosi oko 160 milijuna kg. mjesto 174.4 milijuna kg mesa u godini 1935. Prema tome vidi se da potrošak mesa pada. Od toga je potrošeno u postotcima izraženo 69.6% svinjskoga mesa, 18.3% govedine, 6.6% teletine i 5.3% ovčjega mesa. Meso se dobiva klanjem u gradskoj klaonici. Izim toga dovaža se meso u Fleischgrossmarkthalle iz unutrašnjosti sa kolima i to tzv. Bauerfleisch 18.3%, sa željeznicom 24.9%, ukupno 43.2%. Iz inostranstva uvezeno je 35.1% mesa. Gradska općina imade jednu klaonicu, dok privatnih klaonica imade na čitavom području Berlina 154.

Ukupna potrošnja krušnoga brašna iznosi godišnje oko 320 mil. kg. U prosjeku otpalo je na jednog stanovnika i to odraslog u godini cca 32 kg brašna za fino pecivo i za potrošnju u kućanstvu i 51 kom. kruha (57 kg), ili tjedno 1 kruh (računan u težini od 1250 gr.). Krumpira potrošeno je 525.000 tona u prosjeku po stanovniku 124 kg, ili za odraslu osobu 137.5 kg. Čitav krumpir je domaća proizvodnja. Najbolji je krumpir iz

provincije Bradenburg odakle se pretežno krumpir doprema u Berlin. Mlijeko je veoma prometni artikl u ishrani građanstva.

Promet bio je slijedeći:

Doprema mlijeka iz berlinskih produktivnih mljekara 65.1% milijuna litara. Sa gradskih dobara 8.2% milijuna litara. Dovezenog mlijeka izvan područja grada Berlina putem velemljekara i zadružnih mljekara 267.5 milijuna litara, a ukupno 340.8 milijuna litara mlijeka.

Od ostalih živežnih namirnica potrošeno je:

Povrća 154 milijuna kg, voća 150 milijuna kg, šećera 98 milijuna kg, putra 50 milijuna kg, riba 30 milijuna kg, margarina 25 milijuna kg, sira 19 milijuna kg, raznih prehran. produkata 15 milijuna kg, slad. kave 10 milijuna kg, masla 10 milijuna kg, graha 8.5 milijuna kg, riže 7 milijuna kg, zrnate kave 6.750 hiljada kg, jaja 800 milijuna komada, kruha 216 milijuna kg.

Za čudo, da u gradu Berlinu tržni nadzornici nemaju onih potrebnih kvalifikacija, kao što je to slučaj kod nas i u bivšoj Austriji, nego su to više-manje tržno-policijski organi, za održavanje reda i poretka, za izdavanje mjesta mahom isluženi vojnici nakon 12 godina službe u vojsci. Pregled živežnih namirnica vrše u gradu Berlinu veterinari i kemičari, koji su dodjeljeni tržnom otsjeku na rad.

Izaslanici grada Zagreba bili su primljeni i kod drugog načelnika grada Berlina g. von P l a t t h e n a, koji se veoma živo interesirao za naše prilike, naročito za prilike grada Zagreba, za koji je pokazao veoma živ interes, dotaknuvši se i pitanja tržne politike. Naročito mu se sviđala naša organizacija gledom na to što je za tržne nadzornike propisana stručna kvalifikacija, polaženje kursa i polaganje ispita za živežne namirnice.

Pregledali smo naročito tržnicu na veliko — Hauptmartkhalle na Aleksanderplatzu, koja je dimenzijama ogromna, ali obzirom na sve veći porast pučanstva grada Berlina, dakle prema tome i na veći promet živežnim namirnicama nikako ne odgovara današnjim potrebama, a pogotovo ne potrebama budućnosti. Stoga su na dane u glavnoj sezoni, kada se doprema velika količina živeža trgovci i prodavači prisiljeni u svim pokrajnim ulicama zauzeti javni teritorij tamo vršiti prodaju. Dakako da je kod tako velikog prometa onda nemoguće održavanje reda. Nastaje nezadovoljstvo između trgovaca i prodavača koji se nalaze unutar tržnice. Sve je to ponukalo općinu grada Berlina, da izradi osnovu i da provede sve predradnje za izgradnju nove moderne tržnice na veliko, koja bi se imala podići na sjeverozapadnom području grada Berlina za čiju je izgradnju gradska općina već g. 1913. nabavila cca 180 km² površine, a još sveudilj nabavlja zemljišta za kompletiranje potrebnog terena.

Iz prihoda tržnog odjela godimice stavlja se u posebni fond izvjesna suma novaca tako da se nadaju uskoro započeti sa prvim radovima ove

velike i gigantske tržnice toga velegrada. Prvi radovi oko prelaženja spojnog kanala rijeke Spreve već su započeli, pa smo na terenu prve radove i vidjeli. Proloženjem kanala od 20 m spram sjevera dobila bi se čitava površina od 211.500 km² ²/₃ površine ove buduće tržnice predviđeno je za voće i povrće, a preostala trećina za prodaju na veliko: riba, sušenog mesa, masti, jaja itd. Dakako, da je predviđeno i dovoljno skladišta i hladionica tako, da bi svaki veletrgovac koji bi imao u najmu stanovitu površinu dobio također i svoje skladište i hladionicu. U to je namisao, da se za veće trgovačke tvrtke izgradi i 1.000 km² za poslovnice, koje bi se smjestile na galeriji. Vanjski dio bio bi uređen za promet sa željezničkim, parobrodarskim podvozom, a dakako i motornim vozilima. Tržnica na veliko imala bi tako razgranjenu željezničku mrežu da bi najednom mogla primiti 120—130 vagona robe. Interesantan je i promet u tržnicama Inwalidenstrasse u VI. kotaru, zatim Am Weding u XIV. i Moabitu u X. kotaru.

Vrijedno je spomenuti da u svim gradskim tržnicama prodavaonice nisu vlasništvo općine grada Berlina nego je svaki trgovac i prodavač o svom trošku postavio sebi svoju prodavaonicu na određenom prostoru u tržnici. Dakako, da je općina grada Berlina propisala tipove ovakvih prodavaonica i boxova za pojedine tržnice. Praktično načelo u financijskoj politici jednoga grada gdje i privatna inicijativa u velike potpomaže olakšanje kod provedbe modernih tekovina. Promet u svim tržnicama kao i na otvorenim tržištima je veoma velik i začudno na tržištima održaje se veliki red, poredak i čistoća, na koji i sami prodavači u velike paze, jer svaki imade u sebi osjećaj dužnosti.

Kontrolu nad živežnim namirnicama kako spomenusmo vrše organi tržnog otsjeka kemičari i veterinari koji oduzete uzorke raznog živeža kao i predmeta opće upotrebe šalju na istraživanje u državni kemijski laboratorij »Landesanstal für Lebensmittel Arzneimittel und gerichtliche Chemie-Charlottenburg«. Sve živežne namirnice i predmeti opće upotrebe moraju odgovarati propisima koji su navedeni u zakonu »Das Deutsche Lebensmittel Gesetz« iz g. 1936.

Povrh ovoga Centralnog kemijskog zavoda imade i grad Berlin svoj vlastiti kemijski laboratorij. Taj kemijski laboratorij vrši istraživanje živeža i razne tehničke analize, a služi samo za vlastitu upotrebu grada Berlina, tj. za razne otsjeke uprave grada, kao za socijalne ustanove, gradske klinike i bolnice. Dakle sa nadzorom živeža na trgovima nema ovaj laboratorij ništa zajedničkoga. Rezultate kemijskih analiza Državnog kemijskog laboratorija dostavlja ovaj gradskom tržnom otsjeku, koji dalje podnaša prijave krivičnom sudu, koji vrši sudovanje u svim prestupima osim u bagatelnim, koje obavljaju sami pravni referenti gradske uprave u tržnom otsjeku. Ovaj način dakako da je moguće po oštrini presuda, jer ih donose krivični sudovi, zastrašujući, ali prema njihovom vlastitom priz-

nanju nije tako efikasan kao postupak kod nas, koji smo im dakako u detalje protumačili, pa su nam tamošnji gradski funkcionari izjavili da su i oni osjetili potrebu rekonstrukcije u organizaciji kaznenog sudovanja, i baš se radi o tome, da se donese novi zakon prema kome bi Gradska uprava preuzela čitavo ovo upravno kazneno sudovanje u svoje ruke.

Time smo u kratko prikazali Tržnu politiku ovog gigantskog grada Njemačkog Reicha, pak možemo sa zadovoljstvom istaknuti, da i prilike kod nas nisu takove, da bi se morali pred strancima postiditi — nasuprot svaki stranac s velikom dopadnošću ističe ljepotu i red naših trgova i tržnica, što gradu Zagrebu služi na čast.

Rudolf Devidé:

Gornjovaroška klet

(vu Mesnički ulici)

Na vuglu, prek stare pekarne,
birtiju doteknul bum z lirom,
polek štengah čije »gelendre«
golupčeki »farbaju« zmirom.

Hajžica je mala i niska,
ze štengicami spodi praga,
kak negda hiže su bile,
— baš zato tak mila i draga.

Iznutra je se po starinski
al čisto, vu najlepšem redu,
pa vugodno nutri je sedet
i pijuckat, — maker na »kredu«.

Pod niskim belim plafonom,
z petrolejskom lampom vu sredi,
z večeri pri škuremu svetlu
prijatno, intimno zgledi.

Vre od negda sim sem zahajal
kak vezda, na kupicu vina,
kak i negda ojzdek i denes
kaplica nataka se fina.

Starček birtaš i birtašica,
dobri jesu starinski ljudi,
koreniti Zagorci jesu
i zato golubinje ćudi.

Stari Zagreb još v nimi živi,
o nemu znaju puno reći,
gda sede pri okruglem stolu
il zgureni kraj stare peći.

O ničemu ni jim tak jako
spominjati se, drago, milo —
pri tem gda, gda, zdehnuti znaju:
»ah! — Kak je negda lepo bilo!«

A gda buju stisnuli oči
(nek se dugo to ne pripeti!)
falaček stareg Zagreba buju
zrušili skupa z ovom kleti . . .

Ivan Ulčnik:

GALERIJA GRADSKIH ZASTUPNIKA

U prošlim brojevima »Zagreba« opisali smo osnutak Gradske štedionice. Tom zgodom saopćili smo, da ćemo posebno iznašati životopise onih gradskih zastupnika, koji su se u tadanjim odborima i skupštinama Gradskog zastupstva zauzimali za osnutak ili su bili protiv osnutka toga nada sve korisnog zavoda — Gradske štedionice.

Priopćenjem ovih životopisa ujedno donašamo galeriju gradskih zastupnika iz prošlih vremena. Tu ćemo prikazati i njihov rad u Gradskom zastupstvu, koji je u najvećem dijelu bio namijenjen napretku grada Zagreba, a ujedno koristan njegovim građanima.

U ovom broju donijeli smo životopise: Arnolda Franje, Majtanića Žige, Dra Schwarza Ljudevita, Timeta Stjepana i Zočeka Josipa.

Prigodice nastavit ćemo sa priopćivanjem tih životopisa te tako naše čitatelje upoznati sa starim zagrebačkim »ašešorima«, čiji rad je ispunio velik dio prošlosti našega Zagreba.

*

FRANJO ARNOLD. U doba udobnog i bezbrižnog građanskog života u našem Zagrebu, kada nije bilo bojazni, što će donijeti sutrašnjica, kako će stajati valuta, živio je u Zagrebu gospodskim i bezbrižnim životom zagrebački javni notarijuš Franjo Arnold. Bio je svakom poznat, pa kako i nebi, od onih tri do četiri javna bilježnika, što ih je u Zagrebu tada bilo, Arnold je bio vodeći. Njegov notarijaški rajon bio je najveći i najunosniji, ne računajuć još k tome neke »sitnice« iz bankovnih legalizacija, protesta i sličnih poslova.

Razlika između tadanjih mogućnika i onih današnjih, (naročito ratnih i poslije ratnih), svakako je značajna. Prijeratni mogućnici svojim imetkom surađivali su u javnom životu u namjeri da koriste prosvjetnom i političkom probitku svojih sugrađana. Sve se to radilo neupadljivo i bez bubnjarskog isticanja. Poslijeratni »mogućnici« ako što učine, ne rade to zbog same često i dobre stvari, već daju zato da se o njima čita u cajtungama, pa da dotičnik postane najmanje kakav »počasni« a možda čak i »doživotni« predsjednik. Često se događaju neugodna iznenađenja u kurikulumu takovih »mogućnika«, a društvo da se nekako pred javnošću opravda, kaže »ah taj je bio sasma obični parveni«. Dakle glavno su darovi. Moral i duševna svojstva danas nisu tako važni.

Onim predratnim, doista ljudima na mjestu, svakako je spadao Franjo Arnold.

Franjo Arnold rodio se 1847. u Bjelovaru, gdje mu je otac bio poreznim činovnikom. Srednje škole svršio je u Varaždinu i Zagrebu, pa je tu svršio pravne nauke. Po svršenim školama pređe u gradsku službu. Na sjednici gradskog zastupstva 27 siječnja 1874 izabran je za gradskog pristava, uz uvjet da položi manjkajući mu sudstveni ispit. Kada je Arnold tome udovoljio napušta gradsku službu. Postaje odvjetnikom i javnim bilježnikom u Bjelovaru, odakle je skoro u istom svojstvu premješten u Zagreb. »Obzor« od 28 rujna 1874 ustaje protiv Arnoldovog imenovanja za kr. javnog bilježnika. Ističe da je Arnold preskočio mnoge starije kandidate, a uz to da mu je dozvoljeno da i odvjetničke poslove može obavljati.



Franjo Arnold

God. 1881 stupa Arnold u politički život. Izabran iste godine u Bjelovaru za narodnog zastupnika ulazi u Hrvatski Sabor. U to doba odlikuje ga rođeni mu grad Bjelovar s počasnim građanstvom.

Arnold bio je član Sabora samo kroz jedno trogodišnje razdoblje. Ipak je tu pokazao agilan rad. Izradio je zakon od 8 srpnja 1884 o uređenju posala spadajućih na crkveno-školsku autonomiju Srba, ispovjednika Grčko-istočne crkve, kao i glede upotrebe ćirilice. Taj zakon iznijeli su Jovan Subotić i drugovi na sjednici Hrvatskog Sabora 23 lipnja 1884. Zakonsku osnovu osobito je zagovarao Ivan pl. Kukuljević. Prigodom saborske rasprave bio je Arnold izvjestitelj. Svoj govor kojim je Arnold zakon preporučio na prihvat završio je riječima: »Vesela srdca a mirne duše

posižem za ovim predlogom jer nosi kao svoje poglavito i jedino obilježje zlatnu lozinku »daj bratu, što je bratovo«. (Ove riječi su uvijek savremene osobito u današnjim našim prilikama! Opaska pisca).

Kada je ovaj tako zvani »Srpski zakon« Sabor primio, bude on prozvan »Lex Arnold«, valjda zato jer se je Arnold za njega toliko zauzimao.

Na sjednici Hrvatskog Sabora 4 srpnja 1884 stavio je narodni zastupnik i župnik na Prozorju Josip Zorić prijedlog, da bi zemaljska vlada što više poduprla tada započetu obnovu zagrebačke katedrale. Predlaže da se godišnje dade po 5000 for. Narodni zastupnik Franjo Arnold podupire Zorićev prijedlog, te lijepim govorom dokazuje kako je zemlja dužna da podupire obnovu katedrale. Arnold kaže: »Katedrala je ne samo vjerski nego i kulturno-historički spomenik hrvatskog naroda«.

Arnold je razvio živu djelatnost god. 1882, kada se u Hrvatskom Saboru vodila borba da se spasi hrvatska opera. Pejačevićeva vlada iznijela je prijedlog, da se opera ukine. Dr. Franjo Marković stavlja protuprijedlog, da se opera svakako održi a naročito hrvatska. Arnold podupire dra Markovića te predlaže da bi se uvela tzv. mala opera (opereta) romantičnog i veselog sadržaja. Nažalost dr. Marković i Arnold nisu uspjeli. Opera je sasma ukinuta.

Arnold je i sam pisao kazališne komade. Na 6 svibnja 1873 prvi puta je u našem kazalištu davana njegova »Ljubav žene«, koju glumu je Arnold dramatizirao po jednom njemačkom romanu. August Šenoa u »Vijencu« broj 21 iz 1873 hvali Arnoldovu dramu, istaknuvši da se pojavila nova sila u kolu naših dramskih pisaca.

Igrokazom »Ruža i vrpca« javlja se Arnold kao anonimni pisac god. 1879. Na 22 travnja iste godine, taj je igrokaz kod nas prvi puta davan. I ovo djelo pohvaljeno je u »Vijencu« broj 18-1879. Arnold je još napisao dramu »Kamen smutnje«, ali ta nije kod nas prikazivana.

Prigodom gradskih izbora 1895 izabran je Arnold u gradsko zastupstvo u drugom izborništvu sa 687 glasa. U gradskom zastupstvu vidimo ga sve do konca 1905.

Godine 1886 izabran je pretsjednikom hrvatskog pjevačkog društva »Kola« na mjesto dra Franje Markovića, koji se na toj časti zahvalio. God. 1891 za vrijeme održavanja Gospodarske izložbe uskrisio je »Hrvatski pjevački Savez«, koji je prije toga uslijed zanemarenja prestao djelovati.

Prigodom proslave 25-godišnjice umjetničkog rada ravnatelja hrvatske opere Ivana pl. Zajca, priredište zagrebačka pjevačka društva sa Glazbenim zavodom na 11 svibnja 1880 proslavu, koja se je obdržavala u Narodnom Kazalištu. Kod te proslave bio je Arnold vođa priređivača, te je njegovim neumornim nastojanjem Zajčeva proslava sjajno uspjela. Na proslavi prvi puta je davana Zajčeva opera »Pan Tvardkovski«. (Riječi od Eugena Tomića).

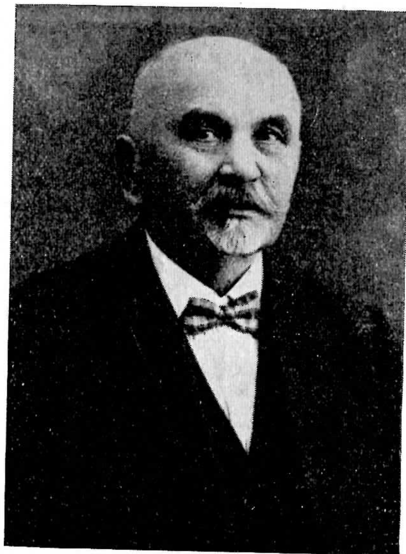
Arnold je sudjelovao i u novčarstvu. U bivšoj »Komercijalnoj banci« bio je potpretsjednikom. Istu čast je obnašao i u »Prvoj hrvatskoj štedionici«. God. 1896 odlikovan je viteškim krstom reda Franje Josipa.

U Gajevoj ulici broj 22 Arnold je sagradio krasnu jednokatnu kuću u kojoj je vodio pisarnu javnog bilježnika.

Početkom godine 1911 radi bolesti napustio je bilježničku pisarnu, te pošao u Beč, da se tamo liječi. Na 1 studena 1911 umro je u Beču. Ostavio je suprugu Ivanu rođ. pl. Cuculić, te brata dra Đuru, sveučilišnog profesora, poznatog hrvatskog književnika, koji i danas u Zagrebu u visokoj dobi živi.

*

ŽIGA MAJTANIĆ. Devetdesetih godina i kasnije oduševila je ideja poštenog pravaštva našu zagrebačku purgeriju. Osobito plodno tlo nailazi pravaštvo u redovima naše srednjoškolske i sveučilišne mladeži. Ovima



Žiga Majtanić

se skromno pridružuje obrtna i trgovačka mladež. Jasno je, da su ti mladići postavši kasnije samostalni trgovci i obrtnici u svojim srcima i dalje ostali dobri Hrvati — pravaši. Kod školovanih ljudi prečesto nije bilo tako. Briga za svakdanji život natjerala je školovane u protunarodni tabor, gdje su često i protiv osjećaja svojih srdaca morali da tuđinu služe.

Obrtnici i trgovci kao neodvisni ljudi ostali su vjerni mladenačkim idejama, znajući da je pravaštvo najsolidniji temelj opravdanih težnja hrvatskog naroda. Ove težnje dočekati će pobjedu prava i istine, to je

vječno, do sada ničim oboreno! Ti ideali se oduševljeno odrazuju u plamenim riječima pravaške davorije: »Bog i Hrvati«.

Na čestim pravaškim sastancima susretali smo često jednog simpatičnog purgera, uvijek lica dobre volje iz kojeg bi se zrcalila nada na konačni uspjeh. Kada bi pitali, tko je taj purger dobili bi odgovor: »pa zar ne poznajete našeg Žigu?«

U kasnijim vremenima je naš Žiga na manjim građanskim sastancima i predsjedao. Tom zgodom je prirođenim mirnim načinom umirivao mlađe upaljive duhove, znajuć da će se sastanak ipak dobro svršiti uz složno pjevanje pravaške davorije: »Bog i Hrvati«.

Žiga Majtanić rodio se 1853 u Virovitici gdje je svršio pučku školu i izučio brijački obrt. Otac mu Josip bio je čizmarski obrtnik u Virovitici, pa je tamo 1889 umro.

Nakon običajnog pomoćničkog putovanja Majtanić dođe u Zagreb, gdje je radio kao pomoćnik kod brijača Otta u Bakačevoj ulici. U mjesecu listopadu 1877 u zajednici s Josipom Mundom otvori brijačku radionu u Nikolićevoj ulici broj 464, (u kući Mirka Karasa, sada broj 7). Poslovni drug Mund pod konac 1877 istupa iz posla. Od toga vremena Majtanić je radnju sam vodio, sve do konca listopada 1912, kada je preda nasljedniku Matiji Vojvodiću, koji ju i danas vodi.

Spomenuli smo da je Majtanić bio dobar hrvatski rodoljub, pravaš, koji se toj ideji nije nikada iznevjerio. God. 1895 stupio je na snagu novi Gradski zakon, pa je tim povodom zagrebačko gradsko zastupstvo obnovljeno. Stranka prava na svom sastanku 15 rujna 1895 kandidira i Majtanića za gradskog zastupnika u III izborništvu. 18 rujna 1895 Žiga Majtanić je izabran sa 446 glasa. Od tog doba Majtanić je opetovano bio biran, pa je u radu Gradskog zastupstva sudjelovao kroz dugi niz godina.

Spomenuli smo, da je Majtanić bio odriješiti pobornik za hrvatska politička prava. Zato su njegovu brijačnicu posjećivali najugledniji pravaški vođe kao: Starčevići dr. Ante, David i dr. Mile. Nadalje se tu viđevahu Ilirci: Ognjoslav pl. Štriga i Ivan vitez Trnski, hrvatski pjesnik i sveučilišni profesor dr. Franjo Marković, književnici dr. August Harambašić, Eugen Kumičić, Fran Folnegović, te maestro Ivan pl. Zajc. Naravno, da su dolazili i ostali zagrebački pravaši. U Majtanićevoj brijačnici se politiziralo i pripovijedalo razne političke novosti. Majtanić je sudjelovao i u radu raznih zagrebačkih društvi. Kako je bio dobar katolik te ugledan građanin, to ga je zapala čast crkvenog oca župe sv. Marka.

Majtanić je bio štedljiv i brižan obrtnik, pa si je, što no se kaže za »stare dane«, privredio kuću u Mrazovićevoj ulici. God. 1883 Majtanić se oženi sa Marijom rođ. Girnovec. Umro je 30 prosinca 1936 u visokoj starosti od 83 godine. Ostavio je kćerku Zorku udatu Haligonja.

*

Najstariji sin od petnaestero djece nekada dobro poznatog uglednog zagrebačkog građanina i trgovca Vilima Schwarza, bio je Ljudevit, kasniji dugogodišnji gradski zastupnik.

Dr. LJUDEVIT SCHWARZ rodio se 1858 u Zagrebu, gdje je svršio pučke i srednje škole. Pravo je učio u Gracu i Beču. God. 1881 postao je doktor prava. Nakon svršenih nauka postade odvjetnički koncipijenta u pisarni odvjetnika dra Maksa Steinera na Zrinjskom trgu broj 3. Steinerova pisarna slovila je svojedobno kao najveća u Zagrebu, naročito u pogledu trgovačkih poslova.



Dr. Ljudevit Schwarz

Nakon odvjetničke pripravne službe postaje Dr. Schwarz 1882 braniteljem. Kao takav branio je god. 1883, 36 okrivljenika optuženih radi sudjelovanja kod skidanja mađarskih grbova mjeseca kolovoza 1883. Radi ove obrane pao je u nemilost iste godine imenovanom hrvatskom banu grofu Khuenu Hedervaryu. Ban mu ne htjede podijeliti odvjetnički stalum. Tekar na posredovanje bosanskog poglavice Kallaya dobio je dr. Schwarz godine 1887 odvjetnički stalum u Zagrebu, gdje se od tog doba još i danas — dakle kroz 52 godine — bavi odvjetništvom.

Dr. Schwarz bavio se je i politikom. God. 1885 kao unionista izabran je u Gjurgjevcu za narodnog zastupnika u hrvatski Sabor. Kasnije je biran u Koprivnici. Ovaj kotar zastupao je do 1906, kada ga izborima pobijedi

pristaša hrvatsko-srpske koalicije župnik Stjepan Zagorac. Kao narodni zastupnik istaknuo se je kod donošenja zakona o uređenju različitih vjeroispovjesti. Kod saborske rasprave toga zakona dr. Schwarz bio je izvjestiteljem.

Prigodom gradskih izbora 1892 na 18 kolovoza izabran je dr. Schwarz u prvom kotaru prvog izborništva za gradskog zastupnika. U gradskom zastupstvu djelovao je sve do konca godine 1904.

Od poslije rata dr. Schwarz se iz javnog života povukao, bavi se samo odvjetništvom. Kao pravi Zagrepčan prati razvitak svog rodnog grada, te se veseli svakom njegovom napretku.

*

Oko osamdesetih godina prošlog stoljeća već se i kod nas javlja pokret za poboljšanje stanja radnika, naročito stručnih. U javni život ulaze sasma novi ljudi, koji se ne služe sa dotadašnjim političkim geslima nacionalnog značaja, već bacaju krilatice internacionalnog značenja, a glavna im je staleški i materijalni boljitak njihovih drugova. Ovaj pokret bio je u tim vremenima poznat kao »socijalistički«. Jedan od pokretača tih socijalističkih ideja bio je:



Stjepan Timet

STJEPAN TIMET rođen 20 listopada 1860 u Vlaškoj ulici broj 47, (danas 73). Otac mu Franjo bijaše zidarski majstor, koji je u Zagreb došao iz Graza. Glasom popisa pučanstva iz god. 1857, stanovao je u Margaretskoj ulici br. 470 (kasnije broj 3).

Nakon svršene pučke škole i dva razreda realke stupi Stjepan 23 veljače 1873 u tiskaru »Narodnih novina« kao slagarski naučnik. Ova tiskara nalazila se je tada u Dugoj ulici broj 30 u kući trgovca Ferdinanda Šnapa. God. 1880 sagrađena je na tom mjestu palača Prve hrvatske štedionice.

Na 5 siječnja 1877 Timet je oslobođen. Odmah nakon oslobođenja 8 siječnja 1877 stupa u članstvo Tipografskog društva u kojem je u kasnijim godinama razvio zapaženo djelovanje.

Nakon svršenog naukovanja Timet je radio neko vrijeme u Zagrebu, a god. 1880 pođe u Sofiju, te bude namješten u državnoj pečatnici (tiskari). Pod konac 1881 vraća se u Zagreb. Iste godine ulazi u odbor »Hrvatskog tipografskog društva«.

Godine 1884, počeo je izlaziti mjesečnik »Tipografija«, kao glasilo »Hrvatskog tipografskog društva«. Urednikom bio mu je Gjuro Mihelčić, (namješten u tiskari Ign. Granitz i drug, danas tiskara »Tipografija« d. d.).

U mjesecu rujnu 1885 preuzimlje uredništvo Timet, (namješten u tiskari »Narodne Novine«). Pod Timetovim uredništvom »Tipografija« je oštrije istupala za prava tiskarskih radnika. Ovo je bio povod da je list u mjesecu veljači 1886 po vlastima sasma obustavljen.

Kako je stanje zagrebačkih tipografskih radnika bilo sve teže, to je 1892 došlo do štrajka pod Timetovim vodstvom. Uslijed toga bojkotirali su Timeta zagrebački tiskari, pa je bio primoran da potraži posla izvan Zagreba. Pođe u Sarajevo. Nu i tu mu nije bilo opstanka. Odmah po dolasku u Sarajevo bude kod tamošnjih vlasti denunciran kao pogibeljan socijalista i stoga sarajevska policija vratila je Timeta »per šup« u Zagreb. U Zagrebu nađe uposlenje kod svog prijašnjeg druga u staleškoj borbi, tada samostalnog tiskara Franje Rulica.

God. 1895 pojavi se u zagrebačkom radničkom pokretu rascijep. Mnogi radnici stupili su na nacionalno polje staleške borbe. Na sastanku pravaških radnika 7 srpnja 1895 pod Timetovim vodstvom osnovan je »Hrvatski radnički klub«. Uz Timeta prionuše: Josip Engl, braća Ivan i Hinko Sirovatka, Josip Zoček, Ivan Opava, Dragan Krvarić i mnogi drugi. Sada bijahu dvije radničke fronte socijalisti i hrvatski radnici. Vidljivi uspjeh ove borbe bio je taj, da su pristaše hrvatskog radničkog pokreta počeli 25 studenoga 1895 izdavati list »Hrvatski radnik«.

God. 1896 Timet postaje poslovođom »Hrvatskog tipografskog društva«, a ujedno i urednik staleškog lista »Hrvatski tipograf«. God. 1898 preuzimlje upravu novo ustrojene »Prve hrvatske radničke tiskare«, koja je imala prostorije na Jelačićevom trgu 24. (Nekada kuća pekara Vjekoslava Hinterhobera. Sada je na tom mjestu sagrađena kuća pokojnog Nikole Ćuka. Jurišićeva ulica br. 2).

Timet je za tadanji radnički pokret mnogo zaslužan. On je radnicima pokazao, kako se valja **boriti za staleška prava. Bezobzirno** je lomio sve što je bilo nevaljano. Radnički vođa Vitomir Korač u svom djelu »Povijest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji« knjiga II, kaže za Timeta doslovno: »Timet je po svojoj sposobnost bio smrt stare generacije. Timet je uveo novu eru u staleško pitanje, kao i među svoje drugove. Svojom energijom zavladao je u tadanjem Tipografskom društvu, slomivši konzervativce«.

U kasnije vrijeme Timet se oslanja sasma na pravaše, a naročito na dra Josipa Franka. U radničkom pitanju kod socijalista naslijedio je Timeta tipograf Vilim Bukšeg.

Po ocu bio je Timet zavičajan u Waltendorfu kraj Graza. Zato on molbom od 20 kolovoza 1895 zamoli zavičajnost zagrebačku, koju mu Gradsko zastupstco u skupštini 14 siječnja 1896 podijeljuje. (Grad. arh. br. 27.923-1895).

Na Gradskim izborima 22 listopada 1895 bude na pravaškoj listi izabran za gradskog zastupnika u trećem izborništvu. Gradskim zastupnikom bio je sve do smrti.

U Gradskom zastupstvu razvio je Timet živu djelatnost. Spomenut ćemo neke njegove važnije prijedloge.

U skupštini 3. srpnja 1899. stavlja prijedlog, da se Gradsko poglavarstvo obrati pretstavkom na Hrvatsku Vladu, u kojoj neka se zatraži da se na svim željeznicama u Hrvatskoj i Slavoniji uvede hrvatski uredovni jezik. Na taj način bi se omogućilo da i hrvatski sinovi nađu vrelo zaslužbe. Timetov prijedlog je odbijen sa 22 proti 10 glasova.

U skupštini 5. ožujka 1900. stavlja Timet prijedlog da se za potrebe siromašnog zagrebačkog pučanstva podigne pučko kupalište. Prijedlog je upućen na proučavanje. U kasnije doba podignuta su pučka kupališta u Mošinskijevoj ulici i na Kvaternikovom trgu.

U skupštini 2. rujna 1901. u zajednici sa grad. zastupnikom Majtanićem stavlja Timet prešni prijedlog, da se zamoli bana da poduzme najodlučnije korake radi napadaja na hrvatski zavod Sv. Jeronima u Rimu. Ujedno imade ban nastojati, da se radi napadaja dobije dolična zadovoljština. Prešnost Timetova prijedloga odklonjena je sa 24 proti 8 glasa.

U skupštini Gradskog zastupstva 5. svibnja 1902. raspravljalo se o boji gradske zastave. Zaključeno je da gradska zastava bude plave boje. Tom zgodom Timet stavlja prijedlog da se gradska zastava na gornjoj strani uz držak obojadiše trakom crvene, zatim bijele boje. Uz plavu gradsku boju istaknuo bi se time na gradskoj zastavi i narodni hrvatski značaj. Timetov prijedlog je sa 26 proti 8 glasa odbijen.

U skupštini 6. lipnja 1904. predlaže Timet da se Gradsko zastupstvo postavi na stanovište potpune hrvatske financijalne samostalnosti. Ovaj prijedlog popratio je Timet rodoljubnim i stvarnim govorom. Prije nego se je pristupilo glasovanju o Timetovom prijedlogu, veći dio gradskih zastupnika madžaronske većine ostavio je skupštinu, pa se radi pomanjkanja »kvoruma« nije moglo o prijedlogu glasovati.

U skupštini 6. kolovoza 1906. stavlja Timet prešni prijedlog, da se gradsko zastupstvo pridruži protestnim zaključcima općina Sušaka i Trsata, radi govora riječkog guvernera Mađara grofa Nako-a, koji je branio skinuće hrvatske zastave sa parobroda »Tatra« i rekao da je Rijeka mađarsko državno područje gdje hrvatskoj zastavi nema mjesta. Načelnik dr. Amruš s većinom Gradskog zastupstva prihvaćaju prešnost Timetovog prijedloga.

Tečajem godine 1907. Timet je počeo poboljevati od plućne bolesti, pa se zato zahvali na časti gradskog zastupnika. U skupštini Gradskog zastupstva 4. studena 1907. Timetova zahvala nije primljena na znanje.

Timetova bolest se je pogoršala. Na 16. travnja 1909. premine. Prigo-

dom pogreba oprostio se od Timeta u ime gradskih zastupnika pravaša prijatelj mu Pajo Gašparović. U skupštini gradskog zastupstva 3. svibnja 1909. načelnik dr. Amruš lijepim je govorom odao počast ovom prerano preminulom javnom radniku.

*

Stariji Zagrepčani naročito pristaše stranke prava dobro se sjećaju čovjeka, u društvu uvijek nasmijanog punog humora, nekompromisnog pravaša i »Frankovca«, a ipak obazrivog prema političkim protivnicima. Bio je to duhovljanski purger **Josip Zoček**. Rođen je u Zagrebu u Ilici 660 (sada 188), 18. ožujka 1864 od oca Martina postolarskog obrtnika po narodnosti Čeha iz Jaromiřa.



Josip Zoček

Martin Zoček rođen je 1813. Zagrebačkim zavičajnikom je postao godine 1851. Umro je 1888. Josipova majka zvala se Tereza rođena Železnik iz Rogatca.

Nakon svršene pučke škole Josip Zoček polazio je gimnaziju te je svršio četiri razreda. Zatim je stupio u slagarski nauk, u tzv. Starčevićevu tiskaru, koja se nalazila u Gajevoj ulici broj 28 u Kukovićevoj kući. Starčevićeva tiskara preselila se je sa Sušaka u Zagreb koncem godine 1883., zajedno sa pravaškim glasilom »Sloboda«, koji list je počeo izlaziti godine

1878. Zoček je u »Slobodi« kao i u kasnijem »Hrvatskom Pravu« napisao velik broj manjih članaka. Na 5 kolovoza 1884 pristupio je Zoček u Tipografičko društvo, kome je do smrti ostao vjernim članom. Kada je Starčevićeva tiskara prestala raditi, preselio se pravaški list u drugu tiskaru, a s njime i Zoček, koji je tako rekuć do smrti slijedio ovo glasilo stranke prava. Zoček je uređivao »Hrvatski radnik« i »Hrvatsku Zastavu«, a bio je neko vrijeme urednikom »Hrvatskog Prava«. Kada se je »Hrvatsko Pravo« tiskalo u Hrvatskoj radničkoj tiskari na Jelačićevom trgu, bio je Zoček dugo godina meteur tog lista.

Zoček je kroz dugi niz godina stanovao u okolici Sv. Duha. U tom kraju vršio je velik politički upliv na svoje sugrađane. Zočekova je zasluga da su purgeri gornje Ilice te svih tamošnjih pokrajnih ulica bili nepokolebivi Starčevićanci. Kada bi se vršili u gradskoj vijećnici saborski ili gradski izbori, Zoček je ponosno pod hrvatskom zastavom na birálište doveo svoje gornjo iličke i duhovljanske purgere. Dakako da su svi složno kao jedan glasovali za pravaške kandidate.

Na gradskim izborima 19. studenoga 1904. bude Zoček u trećem izborništvu izabran za gradskog zastupnika (sa 543 glasa). Tu čast je vršio do svoje smrti.

Zoček je čast gradskog zastupnika savjesno vršio i svakom se zgodom zauzimao za svoje sugrađane. U skupštini 23. siječnja 1905. Zoček stavlja prijedlog da se kod pretstojeće opće ekshumacije zaštiti grob hrvatskog mučenika Luke Stiplošeka, stolarskog pomoćnika rodom iz Desinića. Stiplošek je prigodom nemira koji su u Zagrebu buknuli radi izvješavanja mađarskih grbova na 14. kolovoza 1883. bio od jednog časnika vojničkog brahiuma teško ranjen, pa je dan kasnije i umro. Zoček predlaže, da se Stiplošekov grob uzdržava na račun Gradske općine. Na prijedlog načelnika Dra Amruša većina odklanja Zočekov prijedlog. »Hrvatsko Pravo« od 25. siječnja 1905., kome je Zoček u to vrijeme urednikom, donaša pod naslovom »Kukavno zastupstvo« oštar napadaj na načelnika dr. Amruša. Taj članak, kojeg je vjerojatno napisao sam Zoček završuje: »Iskreno priznajemo nismo se nadali da će se Zagreb dva mjeseca iza obnove svoga zastupstva, morati sramiti njegove većine«. U isto vrijeme »Obzor«, »Narodne novine« i »Agramer Zeitung« brane dra. Amruša od ovog napadaja »Hrvatskog Prava«.

Zoček se neuspjehom u gradskom zastupstvu nije dao smesti. U krugu svojih političkih pristaša sakupi iznos od 300 kruna, pa je tom svotom nabavljen željezni križ i uređen Stiplošekov grob. (Nalazi se na Mirogoju polje 90 I. razr. broj 189). Od preostatka 261 kruna osnovana je zaklada za uzdržavanje Stiplošekovog groba.

U doba najveće ratne buke 18. ožujka 1916. umre Josip Zoček naglom smrću u 52. godini. Ostavio je suprugu Mariju rođenu Pasarić i sina Kamila.

Spectator :

ŠETNJE GRADOM DOKONOG PURGERA

472. Mislimo da je pročelje 7-erokatnice Matice hrv. obrtnika nagrđeno onim »indijanskim« primitivnim motivima koji, izgleđe, imaju da simboliziraju po svojim alatima itd. pojedine obrtne struke. Ne gledeć na to da su mnogi od njih apstrahirani u svojoj simbolici do samih rebusa, neshvatljivih publici, prigovorili bismo i njihovoj prešarolikoj raznojakosti, jer djeluje zbunjujući ona prerazličitost, mijenjanje boja, materijala, obradbe itd.: čas umjetni kamen, čas neka licitaru slična obojadisana masa, sad kovano željezo različno stilizirano. Naprotiv ovakova velika ploha fasade trebala bi da djeluje otmjeno, mirno i monumentalno po svojim razmjerjima, materijalu i obradbi, a čim sustegnutije tim zapravo bolje. Nije dakle po našem mnijenju bila najsretnija zamisao osnivača te, inače u svakom pogledu uspjele građevine, unašati u posljednji čas neke varijacije koje narušavaju jedinstvo pročelja i one mirne velike plohe na kojoj oko rado počiva. Svatko misaon napokon znade, bez da mu se z o r n o p r i k a ž u ama baš svi alati što ih pojedini majstori pri svom radu primjenjuju, da je to Dom hrv. obrtnika. Tu bi se skoro moglo Aristotelovim paradoksom reći: Bolji je dio nego sve, ili: manje je više od većeg.

473. Trokatnica br. 63 na ćošku Gundulićeve i Mihanovićeve nedavno je obnovljena, pri čem je pročelje premazano tako odurnokričećom zelenkasto-sivom bojom, da kvari onaj lijep, sunčani kraj u blizini Vrta. U Grazu npr. postoji dužnost kućevlasnika da nadležnom (kod nas npr. 16.) gradskom otsjeku na samoj zgradi pokaže uzorak boje odn. žbuke koju kani upotrijebiti. Uopće se kod nas skoro sve kuće mnogo mnogo p r e v i š e s v j e t l o i kričeći kreče.

474. Veli se šoštar ima najgrše cipele. Pa ipak nam vrlo uvaženi šef grad. 15 otsj. neće zamjeriti ako skrenemo ponovno pažnju na one stepenice u grad. Domu. Ne samo da se oni tužni ostaci nekoć linoleumom zvanog pokrova sve većma troše, već i same stepenice, u ostalom dosta mekane, izlizaše se poput korita toliko, da ih napokon, pošto nijedna stvar ne traje vječno, treba izmijeniti. Neki šaljivđije iz jednog sasma malešnog provincijskog mjesta, koje jamačno nije ni toliko ko naša Zec-kolonija, rekoše: Todore, Todore, što dalje to gore. No to je jamačno bila samo šala naših šokaca.

475. Kad je već govor o stubištima, neka nam bude dozvoljena aluzija na ono lijepo maleno, i nekoć po svojoj zamisli može se reći monumentalno stepenište na zapadnom prilazu k Sv. Mariji. Kako zapušteno, kako tužno se doimlju one raspukle stepenice, zjapijuće reške, smeće i suša posvuda, navlastito otkad je umrla starica koja ono cvijeće njegovaše. Posvuda niče korov, opada žbuka s potpornih zidova, i tako redom. Tko je pobožan, pravit će u mislima p r i s p o d o b e s onim golemim palačama novčano-osiguravajućih zavoda što gordo strše nebu pod oblake, sjajuć od ulaštenog kamena, bronze, stakla. A što je s onim kovačkim »iskrohvatom« kog nedavno smjestiše ponad istočnog ulaza i radi čijeg je otstranjenja naše Društvo, — kako izgleda uzalud, — kod nadležnih interveniralo . . .

476. U sadanje doba, kada je ekonomija u ličnim a još više u socijalnim zajednicama štono se veli nasušan imperativ, nije pravo shvatljivo zašto se uvijek nalazi predlagača rušitelja, čas ovog čas onog našeg zdanja: sad je to Umjetnički paviljon, sad Tržni otsjek, sad stara Univerza. Sjeća nas to predloga da se Sv. Marko sruši navodno »iz prometnih« (!) razloga. Nitko drugi do li stari framazun Josip II. svojom je ličnom odlukom spasio tu našu svetinju od »gradskih otaca« revolucionarnog doba. Ne, ggdo. N i s m o tako bogati da rušimo objekte, koji su još sasma dobri i pretstavljaju dio gradske imovine. Bar danas ne. Te ideje i prolaze.

Sjetimo se Bakačeve kule, i Kaptolske vijećnice, na čije je mjesto došla Ribarnica, pa je i ta srušena. Taj put s pravom. Istinabog: pomakom regulacione linije na zapadnoj strani Kvaternikovog trga nastala je potreba rušenja dućanskih krila Kupališta. Ali sama jezgra zgrade neka ostane: ona je nova, služi radnicima za kupalište, a stajaše općinu i lijepih para. A kome je zbilja toliko do rušenja: eno mu Radničkog Dola gdje ima dosta prigode da po miloj volji udovolji svojoj želji.

477. Tko hoće da vidi kako izgleđe »pustoš nad pustošima« o kojoj govori Evanđelje o Sudnjem danu, neka pogleda provoznu vežu sa strane Trenkove ulice u erarskoj palači Poreske uprave: razorene dovratnike, iščupane pragove i nadvoje, odbite čoškove, razbijena okna, posve razrovan tarac pače i betonsku mu (nekad) podlogu, — jednom riječju slika jada i očaja. Takva šta se još nije viđelo. Osim na frontama Barcelone i Madrida za posljednjeg građanskog rata. Šteta što pisac nije toliko bogat, jer bi inače »špendirao« kao dar kućevlasniku popravne radove da se taj očaj ondje otstrani. U opće je i inače zgrada slabo držana, ali sve iščezava prema onim provoznim kapijama.

478. Stanje u kom se nalaze WC-i u zgradama npr. Suda i Financije, da spomenem samo nekoje, sjećaju nas posve umjesnih, — uostalom ondje gdje ih viđesmo suvišnih, — natpisa npr. u Njemačkoj: Moli se ovo mjesto vazda u onakovom stanju ostaviti, kakovog ga želite pri svom ponovnom dolasku zateći.

479. Sjeverno od glavnog ulaza k Sv. Franji, smatrao je kućevlasnik broja 49 potrebnim da trokutić zemlje od niti ¾ hvata, — valjda da zorno istakne da ono nije gradsko već NJEGOVO vlasništvo, — zabarikadira gusto isprepletenom bodljikavom žicom u 20 redova, da niti ruku čovjek ne može da promoli skroz: jedan pogled upravo ogavan. Taj bi trokutić Općina valjala nabaviti, radi se o cca 300 Din, računajuć hvat po 400 Din. Pošto taj komadić nitko, pa ni sam vlasnik ne uživa, jer je i prema stražnjem vrtu također zagrađen, to bi u protivnom slučaju, dakle ne-nabave po gradu, dotičnika trebalo prisiliti da bodljike odstrani, koje su u ostalom u građevinskom rejonu na uličnoj fronti zabranjene, a svoj trokut da produži vrtnu drvenu ogradu do zida susjedne kuće na Kaptolu. Čudni su ti naši ljudi.

480. Viđeli smo, odnosno čuli u starim gradovima npr. Francuske ili Njemačke, kako u Silvestarskoj noći glazbenici na limenim nastrojima sviraju himnu ili ti koral sa zvonika katedrale. To bi i kod nas moglo biti, npr. sa velike prve galerije, što bi, — bude li za prvi put dan ranije bilo u novinama obznanjeno, — privuklo mnoštvo domaćeg i stranog svijeta. Gradski turistički otsjek ne bi smio takve sitnice ignorirati.

481. Stup sa likom BDM (koji bi se imao, ne varam li se, regulacijom Kaptolskog trga malko premjestiti?) valjalo bi tom zgodom, ako već ne ranije, pozlatiti, ali s o l i d n o, a ne na brzu ruku i fušarski košto pred desetak godina, da je ona kosa Djevice i njena haljina osobito odstraga jedna krpa na krpi. Mislimo ali da bi glavno bilo da se neke promjene proizvedu i to: da se kolona kipa nešto snizi, što bi bilo na uhar njegovog djelovanja jer bi BDM, i ako znademo da je uzašla na nebesa, ipak prišla svome dragom vjernom puku bliže, u nekud ljudskije sfere. Željeli bismo da Ju vidimo, da nam je na dohvatu. Stup je svakako previsok. Drugo bi bilo bazen preinačiti, ili još bolje: dokinuti ga i zamijeniti sa 4 polukružna školjkasta prihvatnika (Einlauf-cuvette) u koji bi svaki, voda, proistječuća iz onih lavljih ralji, utjecala. Zašto? Zato što bi tada bunar imao jednu praktičnu, a i inače recimo »štimungsvoll« svrhu jer bi žedan narod mogao da se napije bistre vode, ispod Svetice. Pa kad bi npr. noćju mjesec bacao svoje sjene iza zvonika Katedrale, vode bi košto je to uvijek noću, jače šumile, a uvijek pripravne da prolazećeg putnika napoje. To je romantika, jeste, ali tako se u svim starim gradovima radi. Dok danas? U obliku kakav je danas, bazen ne služi baš ni za što. Osim nepodopštinama, na koje obzirom na blizinu svetišta ne možemo bez neke zebnje ni pomisliti.

482. Šećuć starim Gričem razmišljao sam zašto zapravo tamo vlada ona šljunčana pustoš: nigdje ništa za oko, za srce, nikakvo

zelenila ni cvijetka, osim ono nekoliko stabala što amo-tamo strše? Po mom bi mišljenju bilo sasma lako provedivo zasađenje biljkama, lijepim cvijetnim parketima, puteljcima itd., dok stabla naravski ostaju i dadu se veoma lijepo ugraditi takoreći u perivoj. Eno, Gornji je grad sasma bez nasada, pa tamošnja mladež, naravski u pomanjkanju boljeg, upotrijebljava klupe, igrajuć se onim pijeskom. Posred te pustoši stoji ko neko ruglo onaj »bunar«, zahirio, zaboravljen, bez vode. Tamo bi trebalo učiniti da voda stalno curi, a na veliko veselje dječice da bi se tamo poigravale zlatne ribice. Meni je na pr. sjećam se, bio užitak ponajveći, polaziti sa svojom dadiljom, ponijevši komadić hljeba, u negdanji Vranicanijev perivoj, gdje je u onom malom bazenčiću s kipom, prikazujući »neobičnu lovinu«, ribara s nixom, — bivalo ljeti uvijek zlatnih ribica.

483. Onaj prazni prostor, nastao na mjestima srušenih 4 gradskih kuća na Opatovini, nasuprot Skalinskoj uličici, upotrijebljava se dogodice kao pomoćno tržište, pa bi bilo zgodno da se bar donekle pošljunči i uredi. a i one jadne sredovječne ruševine, ostaci od porušenog zida, bar malko dotjeraju, najgore škulje pokrpaju, a zidine grubo ožbukaju. Isto bi tako valjalo žalostan onaj izgled, što ga pruža palača gradske Štedionice, otkad je Mervarova kuća porušena, otstraniti. Onaj bi se prostor, što općinu stajaše blizu 4 i pol milijuna, trebao i morao u bud koju korisnu svrhu upotrijebiti, dotle bar, dok se ulica prema Vlaškoj ne otvori, što će, izgleda, sudeć po dosadanjem tempu, još godinama potrajati.

484. Smatramo nezgodnom zamisao, koja se tretirala povodom raznih predloga o smještaju grad. vijećnice, da bi ista došla npr. u Varaždinsku tzv. »ulicu«, koja zapravo još i ne postoji, — osim na planu. Neoprostiva je grijeska počinjena god. 1932, kad se mogla i morala Vijećnica podići na Zakladnom bloku, koje je riješenje u z a l u d zagovarao svojim polemičkim člancima i pisac ovih redaka. Nikada se više taka zgoda ponoviti ne će. Umjesto ali da se sada gradski uredi pomalo šire u bivše, odnosno napuštati se imajuće državne urede, trebalo bi baš obratno, Gornji grad prepustiti d r ž a v n i m nadleštvima, a g r a d s k a premjestiti, kamo? Tamo kud spadaju, a to je: u žarište i srce gradskog života. Kad već ne može na glavni trg, a ono bar što moguće b l i ž e! Konkretno bih stavio sugestiju, koja će se gdjekome možebit na prvi mah pričiniti neobičnom, a ta je, da se gradska vijećnica podigne na Svačićevom trgu. Kad se naokolo odračuna potrebni prostor za komunikacije, ostaje još uvijek dosta prostora za zgradu, kojoj bi se mogla dodati i »dependama« na zapadnoj strani toga, gdje osim jedne, nema izgrađenih kuća. Ništa ne smeta, ako bi se organizam zgrade morao razviti više u visinu, uslovljeno mjesnim prilikama. Gradska vijećnica sagrađena u Grazu pred kojih pol stoljeća na Glavnom trgu, izvrsno riješena i vrlo reprezentativna, imade znatno manji prostor od ove, koju tu predlažemo. Žrtvovati ovaj tržni prostor, koji osim za igralište uopće ničem drugome ne služi, ne znači zapravo takoreći ništa, jer imade na sve strane prostora i trgova u izobilju, pa i Botaničku baštu. Na taj bi način Vijećnica došla, ako već ne u sam 100%-tni centar, a ono barem toli blizu primaknuta centru kako je to iole moguće. Mišljenja smo da se bolje mjesto u samom gradu naći neće jer ga nema. Ići pako s vijećnicom onamo gdje bi grad imao istom da se za 50 ili 60 godina razvije, smatramo neoportunim. Nigdje toga u svijetu vidjeli nismo.

485. Onaj oniski prsobrani zidić naokolo Meštrovićevog Zdenca Života na Aleksandrovom trgu u ostalom dosta površno i onako »a la vue« izrađen od betonske žbuke — mjestimice se počeo da troši te se javljaju pukotine. To nije lijepo.

486. U Ivekovićevom perivojčiću vidio sam kako su dva fićfirićića od 11—13 godina, zafrkala cigarete, ponudila njima još jednog mališana od najviše 6 godina, — u majici, kratkim hlaćicama plavokosog poput malog herubina, a — na zgražanje gledaoca i on veselo stao da odbija dimove. Ugledavši me, oni se gradiše nevještima staviv hitro cigarete iza leđa, pretvarajuć se kao da nešto gleđu po nebu stadoše da zvižde neku pjesmicu. Međutim su se cigarete iza njihovih glava dimile. Jedan prolazeći gradski radnik zamoli ih za vatre, što mu oni puni samosvijesti nekom dandijskom kretnjom ko kaki rutineri, dadoše. Po spoljašnjosti bijahu to djeca inteligencije sudeć po izgledu i njegovanoj vanjštini sve trojice, dakle n e kakvi možda f a k i n i već učenici, bar ona dva starija, dok je najmanji činio dojam ko da polazi još zabavište iliti »špilšul«. Dosta žalosno!

487. U čitavom se južnom dijelu grada napokon sada počela da proširuje plinska mreža, što je samo umjesno i pravo, a donijeti će grad. plinari porastom potrošača znatne dobiti. No zašto se nije u tu osnovu proširenja uključio i gradski predio između pruga Samoborske i tzv. južne željeznice, nije jasno? Tamo je izgrađen niz ulica (Daničićeva, Kučerina, Valjavčeva itd.) samim modernim dvokatnicama, koje nemaju blagodati plinske dobave. Ne znamo p o č e m su baš ovi dijelovi manje vrijedni obzira no li na pr. trešnjevačka Ozaljsko-Tratinska ulica.

488. Trebalo bi poraditi i na tom da se na pr. Babonićeva ulica otvori od Voćarske do Petrove, a jednako i tzv. Galijufova do Vlaške ulice. Isto tako jadni onaj Filipovićev Prilaz od Vodovodne do Selske već 30 godina i više čeka na otvorenje. Tamo nema zgrada, pa to je bar lako. Imade još mnogo takovih prolaza koji odavna čekaju.

489. Ona četiri pusta ko galge stupca, od napuštenih plinskih kandelabara, što strše jadno u zrak oko Jelačićeva spomenika, iza što je odavna s njih skinuto rasvjetno tijelo, zbilja nisu Banu potrebita poput neke vrsti mrtve straže, pa bi ih Plinara trebala što prije otstraniti. Čudno je to.

490. Serpentinski puteljak vodeći sa Sofijinog puta na stari vodovod u Jurjevskoj ulici tako je silno strm da bi ga trebalo upotrebom nešto potpornog zida, preložiti i učiniti barem tako prohodnim košto je to onaj kroz Prirodopisni muzej. U ostalom na najgornjoj petlji tik iza vodovodnog pretoka od nekog vremena manjka jedna od dviju klupa. Ne zna se, zašto je napuštena ona lijepa osnova spojnog promenadnog puta kroz Adrovskijev perivoj preko Sofijinog puta pa gore na Jabukovac u Tuškancu. To bi bilo vrlo lijepo a i ugodan spoj između Tuškanca i Jurjevske ulice.

491. Na strani šetališta Medvešćak posjeduje Vojni erar jednu oko 40 m dugačku frontu gradilišta koje ne će biti n i k a d izgrađeno poznavajuć nepokretnosti i mentalitet države u takvim stvarima. Bilo bi umjesno kad bi gradska općina možda putem kakve zamijene ili slično, nastojala doći do toga zemljišta pa ga onda preprodati, već za to, da bi se onaj uprav ružni pogled na vojni zatvor izgradnjom uličnog dijela na Medvešćaku pokrio očima. Vojska taj prostor u opće n e r a b i, jer je iznutra posebno odijeljen zidom od dvorišnog prostora samog vojnog zatvora.

LISTAK

KAKO JE NASTALA KRAVATA?

Pod naslovom »Die Väter der Kravatte« našao sam člančić u njemačkom modnom listu »Der Bazar« od g. 1867 napisan po nekom I. R. Da vidite dragi Zagrebčani kako se već u sedamnajstom vijeku u elegantni svijet proširila lijepa naša hrvatska šega i posebni neki ukras naše narodne nošnje priopćujemo članak u prevodu.

»U modi nema lokalnog patriotizma, sve zemlje, svi narodi tu su zastupani, ali ju je svaki uzveličao kojom svojom trajnom oznakom. Tko bi mislio, da će naši prijatelji (već su nas onda rado imali! primj. prevod.) koji stanuju između Save, Drave i Dunava sve tamo daleko do turske granice, doprinijeti jednom lijepom modnom izumu, što više i ime mu dati po sebi, bez da su oni za to znali, a koji njihov izum mi nosimo sve do današnjeg dana.

Sve do sredine sedmnajstog vijeka nosila su gospoda mjesto sada modernog rubca oko vrata, tvrde ovratnike ili takove iz čipaka. God. 1660- ustupili su svi ukrasi gospodske mode mjesto novoj fantaziji. Jedna pukovnija s t a s i t i h H r v a t a dođe u Pariz i donose do sada posve nepoznati način ukrašivanja vrata i zatiljka, što su počeli svi oponašati. Obični su vojnici nosili rubce oko vrata iz obične tkanine, tafta ili pamuka, dok su naprotiv njihovi časnici nosili takove ukrasne ovratnike iz čipaka, muslina, ili svile. Krajevi bili su vezani u rosetu ili ukrašeni s dugmetima, te su graciozno visjeli niz prsa. Kasnije su krajeve pričvršćivali skupocjenim kopčama. Ovaj ukrasni ovratnik dobio je s v o j e i m e p o o n i m a k o j i s u d o n i j e l i u Pariz t. j. Croate ili C r a v a t t e.

Poznati pariški kicoš Brummel rekao je, da se po vezanju »kravate« poznaje pravi gentlemen. On je morao promijeniti po dvadeset kravata u jedno prije podne, prije nego je pronašao pravi gentlemenski čvor. Kasnije se on svojim razvratom i kartanjem posve upropastio te ostavljen od prijatelja živio je u Parizu, a za uspomenu ostala mu samo misao na lijepi život i možda na »ludosti vijeka!«

Evo tako donesoše lepi naši hrvatski dečki pred skoro 300 godina u Pariz najljepši ukras vrata »kravatu«, koja se odmah proširila cijelim svijetom.

Priopćio **Ing. F. Š.**

DRUŠTVENE VIJESTI

Dne 4. srpnja t. g. održana je sjednica Upravnog odbora Društva Zagrepčana, na kojoj su primljeni slijedeći novi članovi i to: Gabron Ivan, tehnički činovnik, Gašparac Milutin, nadoficijal SOUZOR, Kovačić Antun, trgovac, Oswald Branimir, urar, Predragović Drago, trgovac stakla, Sudarević Miško, trgovac stakla i Šulc Ljudevit trgovac kožom kao r e d o v i t i članovi.

Arhus Draga, učiteljica, Frais Mela supruga akadm. kipara, Hubeny Ernest kavanar, Matić Milan major u penziji i Stunić Dušan knjigovođa za p o d u p i r a j u ć e. Stvoreni su još neki zaključci važne naravi, koji su u provedbi.

DRUŠTVENI IZLETI.

Kada smo sada u sezoni izleta, društvena uprava posvećuje tome pitanju mnogo truda i nastojanja. Još nam je svima u pameti, naš veoma uspjeli izlet na Sljeme dne 21. V. 1939. o kojemu smo izvjestili u našoj Reviji Zagreb broj 5, na str. 212. Sada donašamo veoma uspjelu sliku sa toga izleta, koju je izradio naš član i zamjenik blagajnika gosp. Lovrić Branko.



Izlet Društva Zagrebčana na Sljeme

Izlet u Marija Bistricu i Stubičke toplice. Dne 9. srpnja t. g. t. j. na dan velikoga zagrebačkog proštenja u Mariji Bistrici, priredilo je naše društvo izlet u Marija Bistricu i Stubičke toplice. Preko 35 naših članova sa pretsjednikom društva Dr. Tomom Cuculićem na čelu pošlo je na taj izlet koji je u svakome pravcu lijepo uspio. Za taj izlet u ostalom vladao je tako veliki interes među našim članovima, da bi bili mogli napuniti i drugi autobus samo da smo ga mogli dobiti. A to nije ni čudo, jer toga dana naši Zagrepčani vrše svoj vjekovni pohod Čudotvornoj Majci i Bogorodici u Mariji Bistrici, pa je društvo Zagrepčana moralo slijediti glas svojih članova, poštivajući time i tradicije Zagreba i njegova građanstva. Do 11 sati obavili smo našu pobožnost u lijepoj crkvi Majke Božje Bistričke i tada krenuli put lijepom panoramom našeg Hrvatskog Zagorja u Stubičke toplice. Tamo smo u svratištu Zrinjski imali zajednički objed i tom je zgodom društveni pretsjednik pozdravio prisutne izletnike. Poslije objeda slijedilo je kupanje, šetnja i odmor po lijepom tamošnjem parku. A kada smo već u Stubičkim toplicama nismo mogli propustiti a da ne prosijedimo put i do Sutinskih toplica, gdje su se također neki naši članovi i kupali. U pol 9 sati na večer vratili smo se u Zagreb, kamo smo prispjeli sretni i zadovoljni, da smo i opet jedan dan više proveli u ovom najljepšem kraju hrvatske domovine.

Izlet u Tuheljske i Krapinske Toplice preko Zelenjaka. Dne 23. VII. t. g. priredili smo izlet preko Zelenjaka u Tuheljske Toplice, a onda iz Tuheljskih u Krapinske toplice. Na izlet je pošlo u svemu 65 članova gospođa i gospode tako, da su dva autobusa bila dupkom puna. Od strane društvene uprave bio je potpredsjednik g. Krčelić koji je kada su izletnici stigli do spomenika hrvatske himne u Zelenjaku tamo održao kratki govor o značenju te naše svakom Hrvatu i Hrvatici najmilije pjesme i o njenom neumrlom autoru. Poslije Zelenjaka prispjeli smo u Tuheljske toplice, gdje su se članovi još prije objeda kupali u tamošnjem bazenu, koji je gotovo postao premalen, kad su svi naši izletnici najedamput došli na kupanje. Zajednički objed bio je priređen u gostioni »Starom mlinu« kod supruge našeg društve-

nog člana g. Kresnika, koji je našim izletnicima priredio najljepši doček, pa nije manjkao ni slavoluk, sa hrvatskom i gradskom zastavom. Prisutne izletnike kod objeda pozdravio je društveni potpredsjednik naš popularni Joža Krčelić, koji je svojim lijepim govorom kod prisutnih pobudio još veće zadovoljstvo. Naročito zadovoljstvo izazvao je onaj dio govora u kojemu je govornik istakao sva ona nastojanja Društva Zagrepčana, koja ono poduzima u pravcu zbliženja grada i sela, koje je zbliženje sada potrebnije nego ikada prije. Govornik je na kraju pozdravio i prisutnu primadonu Hrvatske opere gđu Idu Juranić, koja se također priključila našem izletu. Isto tako bio je lijep govor i člana upravnog odbora g. Wernera, koji se nalazi na oporavku u Tuheljskim toplicama, pa se priključio našim izletnicima. Konačno je i g. Horvatović recitirao lijepu pjesmu od Petra Preradovića — »Pozdrav Domovini«. Oko 4 sata krenuli smo iz Tuheljskih u Krapinske toplice, gdje smo ostali do 8 sati na večer, a zatim se iz ovih lijepih krajeva vratili natrag u naš isto tako lijepi i dragi Zagreb. Vožnja poslije kiše bila je veoma ugodna. Doček u Tuheljskim toplicama svečan, objed prvoklasan, kupanje u »Smrdećim toplicama« veselo, govornici odlični, a sve ovo u našoj lijepoj Zagorskoj panorami, pa je sasma razumljivo, da su izletnici bili veseli i zadovoljni.

SUDJELOVANJE DRUŠTVA ZAGREPČANA U PROSLAVI IMENDANA I ROĐENDANA PRETSJEDNIKA Dr. VLADKA MAČEKA.

U nedjelju dne 16. VII. t. g. kako je poznato — slavio je Pretsjednik i Vođa Hrvatskog Naroda Dr. Vladko Maček svoj 60 god. rođendan i imendan. Toj proslavi prisustvovalo je među inima i Društvo Zagrepčana na čelu sa svojim pretsjednikom Dr. Tomom Cuculićem i sa nekoliko članova uprave Društva. Bilo je u svemu prisutno na proslavi i kod mise u Maksimiru nešto preko 20 članova, a bilo bi ih i više, da isti nisu prisustvovali u pojedinim organizacijama stranke. Naše društvo je bilo po redu 32. Tom je zgodom društveni pretsjednik g. Vlado Andrašević snimio prve redove naše delegacije, pa tu sliku donašamo. Razumije se, da je poslana i brzojavna čestitka. I tako i tom zgodom naše društvo dokazalo da visoko cijeni Vođu Hrvatskog Naroda i da redovi našega građantsva u svim patriotskim manifestacijama moraju stajati uz bok našem hrvatskom seljačkom narodu, u borbi za narodna prava i za samostalnost hrvatske domovine.



Delegacija D. Z. na proslavi dra Mačka

Izdavač »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Zagrebački Černomerec br. 34 (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.

Zagrebčani!

Kupujte samo
kod naših oglašivača
